

NİMET OKAN • **Canların Cinsiyeti**

NİMET OKAN 8 Mart 1972'de Sivas'ta doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Sivas'ta gördü. Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde lisans, Antropoloji Bölümü'nde yüksek lisans, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Etnoloji Anabilim Dalı'nda doktora programını tamamladı. Hemşirelik ve folklor araştırmacılığı yaptı. Akademik çalışmaları etnik ve cinsiyete dayalı ayrımcılık üzerinde yoğunlaşmaktadır. Öykü'nün annesidir.

İletişim Yayınları 2378 • Araştırma-İnceleme Dizisi 393

ISBN-13: 978-975-05-2091-4

© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2016, İstanbul

EDITÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN Merin Sever

DIZI KAPAK TASARIMI Ümit Kıvanç

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Nimet Okan Arşivi

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ ve *DİZİN* Coşkun Bahadır Ökçü

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NİMET OKAN

Canların Cinsiyeti

Alevilik ve Kadın

Naime'ye, Arife'ye, Demet'e ve Öykü'me...

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
GİRİŞ	15
Alan deneyiminden notlar	17
BİRİNCİ BÖLÜM	
KAVRAMSAL VE TARİHSEL BOYUT	29
Ataerkillik.....	29
Toplumsal cinsiyet.....	37
Etnisite.....	40
Alevilik.....	43
<i>Aleviliğin dinsel kökenleri</i>	44
<i>Aleviliğin tarihsel seyri</i>	48
<i>Alevi dinselliğinin belirleyici unsurları:</i>	
<i>Dede, dedelik ve ocak</i>	51
<i>Cem</i>	55
<i>Musahiplik</i>	60
<i>Düşkünlük</i>	63
Alevi kültüründe eşitlik söylemini güçlendiren kadın figürler	70
Alevilikle ilgili yayınlarda toplumsal cinsiyet.....	75

İKİNCİ BÖLÜM

ALEVİ/SIRAÇ BİR TOPLULUK:

ANŞABACILILAR	81
Hubyar Ocağı	82
Sıraçlar	85
<i>İçerideki öteki: Sıraçlık</i>	89
<i>Anşabacılılar için Sıraç olmanın anlamı</i>	93
Dedeli/babalı ayrımı	97
Anşa Bacı	102
Topulyurt köyü	104

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNSEL HİYERARŞİ İÇİNDE KADIN	115
Cemdeki piramidal yapı:	
Baba, başsofu, sofular ve talipler	115
"Canların" ceminde kadın olmak	122
<i>Ceme katılma süreci</i>	123
<i>Anşabacılılarda cem türleri</i>	124
<i>Cemde oturma düzeni ve niyazlaşma</i>	133
<i>On İki Hizmet ve kadınlar</i>	136
<i>Cemde kadınların giyimini</i>	139
Yaratılış anlatısında kadın imgesi	145
Kız kardeşlik idealinden	
kadınlar arası hiyerarşiye	149
<i>Babalar ve bacılar</i>	150
<i>Kadınlar arası hiyerarşinin belirleyeni:</i>	
<i>Baba soylu olmak / Babanın "karısı": "Bacı"</i>	155
<i>Sofunun "karısı": "Eci"</i>	160
<i>Talibin "karısı": "Adı yok"</i>	162

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ALEVİ ATAERKİLLİĞİNİN

YAŞAM DÖNGÜSÜNDEKİ İZDÜŞÜMLERİ	165
Doğum	165
Evlilik	171
<i>Bekâret: Gururdan utanca</i>	178
<i>Kaynana-gelin ilişkisi</i>	180

<i>"Koca" otoritesi</i>	185
<i>Kadının denetimi</i>	185
<i>Şiddet</i>	188
<i>Mahremiyetin iki yüzü</i>	192
<i>Kadın için mirasın anlamı: "Razılık"</i>	198
Ölüm	203

BEŞİNCİ BÖLÜM

ANŞABACILI KADINLARIN METROPOL DENEYİMLERİ	211
Türkiye’de köyden kente göç ve gecekondulaşma	211
Göç ve toplumsal cinsiyet	213
Köyden kente göç eden Alevi kadınlar	216
İlk göçler	218
Kadınların köyden kente akan hayatları	223

SONUÇ

HAYATI YAŞAYAN DEĞİL, TAŞIYAN KADINLAR	241
<i>SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA</i>	247
<i>DİZİN</i>	253

TEŞEKKÜR

Bu kitap, 2014 Nisanı'nda tamamladığım doktora tezime dayanarak hazırlandı. Çalıőma süresince görüőtüđüm tüm Anşabacılılar, gösterdikleri misafirperverliğin yanı sıra, sahip oldukları bilgileri paylaşma konusundaki isteklilikleriyle bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağladılar. Baőta Bacı olmak üzere, tezin temel argümanını tartıőmama olanak sağlayan yaőantılarını benimle paylaşma cesareti gösteren Anşabacılı kadınların hepsine minnettarım. Umarım seslerini bir nebze de olsa duyurabilmiőimdir. Ayrıca, toplulukla bağımı sağlayan Baba'ya, dinsel inanç ve pratikler konusunda bilgilerini esirgemeyen baősofulara ve burada adlarını belirtmediğim tüm Anőabacılılara teşekkür ederim.

Tez danıőmanım Tayfun Atay'a, Hacettepe Üniversitesi Antropoloji Bölümü'ndeki uzmanlık derslerinden baőlayarak doktora tezimin tamamlanmasına kadar geçen süre içindeki akademik serüvenim boyunca yaptığı tüm katkılar için teşekkür ederim. Tezin konusunun ve sınırlarının belirlenmesinde, alan araştırmasında edindiğim bilgi ve gözlemlerin değerlendirilmesinde ve yazma sürecinde akademik birikimi ve deneyimi yol gösterici oldu.

Rahmetle andığım sevgili hocam Gürbüz Erginer'e, derslerdeki katkısı ve gösterdiği dostluk için teşekkür ederim. Tez izleme komitesinde bulunan Muhtar Kutlu ve Mustafa Şen, çeşitli aşamalarda taslakları okuyarak eleştiri ve yorumlarını benle paylaştılar. Gösterdikleri çaba ve içtenlik, tez sürecini sorunsuz bir akademik atmosferde tamamlamama olanak sağladı. Akademik yaşamımın önemli bir dönemine tanıklık eden Suavi Aydın'ın yaptığı eleştiri ve katkılar çalışmayı zenginleştirdi. Alan araştırması sürecinde yaşadığım zorluklar zaman zaman cesaretimi kırdı, yaşadığım gerilimi artırdı. Ancak bu zorlu süreçte hocalarıma verdiği moral destek, özellikle yazma sürecindeki yüreklendirmeleri motivasyonumu artırdı. Serpil Aygün Cengiz'in titizlikle yaptığı okuma, çalışmamın eksikliklerinin giderilmesinde önemli katkılar sağladı. Hocalarıma teşekkür ederim.

Bu çalışmanın yayımlanmasına vesile olan Tanıl Bora ve Nihat Tuna'ya, akademik bir dilde yazılmış olan tezi daha akıcı ve okunası kılan, titizliğinin yanında nezaketinden de etkilendiğim Merin Sever'e teşekkür ederim.

Türkiye'de akademi dışındaki bir alanda çalışırken akademik bir etkinlik içinde bulunmak, çoğu yönetici ve çalışanın tepkisiyle baş etmeyi gerektirir. Bu konuda yaşadığım tüm olumsuzluklara karşın, İsmail Demirel'in ve Çetin Çelik'in tez boyunca işyerinde yaşadığım sıkıntıları aşmamda gösterdiği çaba, direncimin kırıldığı anlarda imdadıma yetişti. Burcu Bebek'in dostluğu ve neşesi, güvenilebilecek insanlar olduğunu anımsattı. Arkadaşlarım sayesinde karşılaştığım tüm zorluklardan güçlenerek çıktım; teşekkür ederim.

Mustafa Gazalçı, Anşabacılı topluluğuna ulaşmamı sağlayarak alan araştırmasına sorunsuz bir başlangıç yapma zemin hazırladı. Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Şube Müdürü Nermin Avşar, kaynaklara ulaşmamı kolaylaştırdı ve eşsiz bir dostluk gösterdi. Mehtap Çayırılı, çalışmayı bü-

yük bir özenle okuyarak eksikliklerimi tamamladı. Kuzenlerim Aysel Özkan ve Tülay Çeviker'in kahkahaları, İstanbul ve Kocaeli'ndeki alan araştırmasında karşılaştığım zorlukları aşmamı sağladı. Hepsine teşekkür ederim.

Alevi bir kadın olarak sevgili annemin yaşamı üzerine düşüncelerim, "Alevilikte kadın" konusunun zihnimde şekillenmesinin başlangıcı oldu. Teze varoluş biçimiyle yaptığı katkının yanında, özellikle kızımın ayrı geçirdiğim alan araştırması sürecinde, annem sevgisiyle emeğini harmanlayarak yokluğumu telafi etmeye çalıştı. Babam ise Sivas Garı'na kadar bana eşlik ederek, Topulyurt'a yaptığım her tren yolculuğundan dönüşümü merakla karışık bir tedirginlikle bekledi. Alana çıkarken her ayrılışta gözyaşlarına boğulan canım kızım Öykü Okan'ın çalışmanın bir an evvel bitmesi için umutla bekleyişi, tezin tamamlanmasındaki itici güç oldu. Anneme, babama ve kızıma gönülden teşekkür ederim.

Tüm eksiklikleri bana ait olan bu çalışmaya destek veren, ancak adlarımı burada zikredemediğim herkese şükranlarımı sunarım.